

Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemi ve Başbakanlığın Sistem Dışına Çıkarılması

Yürütme organının başbakanlık makamına yer verilmeden düzenlenmesine dönük Anayasa değişikliği taslağı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ısrarlı tutumu ve 15 Temmuz sonrasında MHP ile görülen uyumun neticesinde nihayet Meclis gündemine geldi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda yapılan ilk gizli oylamada AK Parti veya MHP'den bazı üyelerin "Hayır" oyu vermesine rağmen taslağın maddelerine geçmek için yeterli oy sağlandı. CHP ve HDP'nin Meclis'teki muhalefetine ve MHP içindeki bir grubun karşı çıkmasına rağmen, maddelerinin görüşülmeye devam edildiği taslağın halk oylaması için yeterli oyu alarak Meclis'ten geçmesi ve Nisan ayında halkoyuna sunulması beklenmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın talebi, ilk andan itibaren "Başkanlık Sistemi" idi. Cumhurbaşkanı Erdoğan, partili başkanın "devletin ve yürütmenin" başı olduğu, başkomutan sıfatı taşıdığı, iç ve dış siyasetin başkan tarafından yürütüldüğü bir "tam başkanlık" sisteminden yanaydı. Başkan, kararname ve atama yetkisine sahip olacaktı. Başbakanın bulunmadığı sistemde başkanın icraatları Meclisçe denetlenebilecek; Meclis, başkanın kararnamelelerini Anayasa Mahkemesi'ne götürebilecekti.

Erdoğan'ın talebi, MHP ile görüşmeler ve AK Parti içindeki müzakerelerle "Türk Tipi Başkanlık" olarak ifade edilen "Cumhurbaşkanlığı Sistemi"ne evrildi. Taslak, yedek milletvekilliği gibi hususlar dışında başkanlık konusu odaklı olarak genellikle Erdoğan'ın talebine uygun şekillendi.

Taslağın Meclis onayı ve halk oylamasından geçip Anayasa metnine dâhil olması durumunda, devlet mekanizmasında başbakanlık makamı bulunmayacak; devlet, cumhurbaşkanı, onun yardımcıları ve kabinesi tarafından Meclis denetimine açık olarak yönetilecektir.

Yürütme organı ile ilgili bu değişim Türkiye'de gündeme geldiği günden bu yana açıklama ve tartışmalar hep "başkanlık sistemi"nin Türkiye'ye getirilmesi çerçevesinde yapıldı. Oysa yapılmak istenen değişiklik, başkanlığın getirilmesinden öte, başbakanlığın sistem dışında bırakılmasından ibarettir.

Geleneksel devlet mekanizmasında tepe makam olarak “başkanlık” esas, “başbakanlık” ise arızı bir makamdır. Esas olan, değişim taleplerinin arızı makam odaklı olmasıdır. Ama Türkiye’deki tartışma, sistem değişikliğindeki talebin Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın şahsı ile özdeşleşmesinden de kaynaklı olarak hep başkanlık odaklı gerçekleşmiştir. Bu husus, meselenin tam olarak anlaşılmasını da engellemektedir.

Analizimizde sistem dışına çıkarılan başbakanlık makamının tarihsel ve güncel konumu irdelenecek, Türkiye’de bu makamın sistemin dışına itilmesine yol açan koşullar ele alınacaktır.

İslâm Toplumlarında Başbakanlık Makamının Ortaya Çıkması ve Geçirdiği Değişimler

Devletlerin kuruluş aşamasıyla kurucu ve karizmatik önderlerin öne çıktığı dönemlerde, devlet mekanizmasında başbakanlık makamına ya yer verilmemiştir ya da bu makam gölgede kalmıştır.

Başbakanlık makamı, kurucu ve karizmatik kral veya başkanların bulunmadığı dönemlerde, devlet hiyerarşisinin tepesindeki ismin tecrübe ve karizma açığını gidermek ya da devlet idaresiyle toplum arasında sağlıklı bir iletişim kurmak üzere oluşturulmuştur.

İslâm toplumlarında başbakanlık makamı ilk kez Abbasî İmparatorluğu Dönemi’nde, devlet idaresine farklı kurumların eklendiği bir dönemde Sasanî devlet idaresinden alınma bir makam olarak “vezâret-i tefviz” adı altında ortaya çıkmıştır. Saltanat sistemi içinde, yaşları genellikle otuzun altında iken tahta gelen Abbasî Halifeleri, devlet işlerinin yürütülmesini vezirlere bırakmışlardır. Bu vezirlerden “vezâret-i tenfiz” makamında bulunanlar, devletin alelade işlerini yürüten bakanlar konumunda iken “vezâret-i tefviz” görevinde bulunan başvezirler ise imparatorluğu, “kendi görüşleri doğrultusunda” halife adına yönetmişlerdir. İlkın Bermekîler ailesiyle özdeşleşen bu vezirler, resmen devletin bir numaralı idarecisi olmadıkları hâlde, görev açısından devletin bir numaralı idarecisi konumunda olmuşlar; halifenin mührünü taşımış, onun başvekili olarak istedikleri idareciyi azletmiş, istediklerini atamışlardır. Abbasîlerde başvezirlerin diğer bir fonksiyonu, devletin hatalı uygulamalarının sorumluluğunu üstlenerek Halifenin kutsallığının korunmasını sağlamak olmuştur. Devleti idare edenlerin yanında halk da, kötü gidişattan başvezirleri sorumlu tutmuş, bu yüzden başvezirlerin önemli bir kısmı herhangi bir kötü gidişattan sorumlu tutularak katledilirken Abbasî Halifeliği süreklilik kazanmıştır.

Abbasîlerdeki yukarıda ifade edilen uygulamaya rağmen, başbakanlık kurumu tarihsel süreç içinde İslâm dünyasında daha çok, Selçuklu Veziri Nizâmülmülk ile anılmıştır. Alparslan Dönemi'nde göreve başlayan ama tahta on yedi yaşında iken oturan Melikşah Dönemi'nde kendisinden söz ettiren bu başvezir, ülkeyi genç hükümdar adına yönetmiş, onun devlet idaresindeki tecrübe eksikliğini karşılamış, bir tür "ikinci sultan" görevi görmüştür. Halifenin Arap Abbasî, sultanın Türk Selçuklu olduğu bu dönemde başvezir olarak Fars Nizâmülmülk, aynı zamanda dönemin büyük İslâm toplumlarının devlet idaresinde temsil edilmesinde de önemli bir yere sahip olmuştur.

12. yüzyılın ortalarına kadar İslâm dünyasında başvezirler, devlet idaresinde kimi zaman Nizâmülmülk gibi büyük işler başarmalarına rağmen, genellikle politik oyunlar ve istikrarsızlıkla anılmışlardır. Gerek Selçuklular gerek Fatımîlerde sıklıkla değişen ve çoğunun görevi, katledilip malları devlet hazinesine aktarılmakla sona eren bu makamdaki şahsiyetlerin işbaşına gelmek ve işbaşında kalmak için içinde buldukları politik oyunlar, devlet idaresine saygının azalmasına yol açmıştır.

Zengî hükümdarı Nûreddin Mahmut Zengî Dönemi'nde başvezaret (vezâret-i tefviz) sistemin dışında bırakılmış, onun yerine geçen ilk Eyyûbî Sultanı Selâhaddîn-i Eyyûbî de devlet idaresinde bu makama yer vermemiştir. Bu kurucu ve karizmatik liderler, devleti bizzat yönetmiş, kendileri ile halk arasında ara bir makamın oluşmasına izin vermemiştir. Memlûklar ve Anadolu Selçuklularında da kurucu ve karizmatik liderlerin öne çıktığı ilk dönemlerde bu makam, sistem dışı kalmıştır.

Başvezaret, Osmanlılarda kurucu ve karizmatik lider döneminin sona ermesiyle Kanuni Sultan Süleyman'ın yaşlılık günlerinde Sokullu Mehmet Paşa'nın şahsında sadrazamlık olarak zuhur etmiştir. Sokullu ile birlikte devlet idaresi, bazı karizmatik padişahlar dışında, Köprülüler gibi başvezaret görevindeki sadrazamlarla anılmıştır. Tanzimat Fermanı'nı ilan eden Mustafa Reşit Paşa gibi sadrazamlar, devletin iç ve dış siyasetini kendi kadroları ile birlikte padişahı gölgede bırakarak belirlemişlerdir. Bununla birlikte devlet idaresinin zayıfladığı bu dönemde sadrazamlık istikrarsızlıkla özdeşleşmiş, Abdülmecid'in yirmi iki yıllık saltanatı boyunca sadrazamlık yirmi üç kez el değiştirmiştir.

II. Abdülhamit Dönemi'nde sadrazamlık, padişahın karizmatik liderliğinde silikleşmiştir. Otuz üç yıl süren II. Abdülhamit Dönemi'nde yirmi yedi kez el değiştirilen bu makam, sultanın gölgesinde kalmıştır. Abdülhamit'in tahta geçirildiği ilk günlerin güçlü

sadrazamı Ahmed Şefik Midhat Paşa'nın azlinden sonra iş başına gelen diğer sadrazamların adı pek anılmamıştır.

II. Abdülhamit'i devirerek Osmanlı Devleti'ni ele geçiren İttihat ve Terakki, devleti başında bir sadrazamın bulunduğu kadrolarla yönetmeye kalkışmış ama saygınlık uyandıran bir idare inşa edememiştir. Osmanlı İmparatorluğu, çağını Damat Ferit Paşa gibi pek de saygıyla anılmayan sadrazamlarla kapatmış, imparatorluğun çöküşünün son dönemindeki padişahlar bile halk tarafından kimi zaman kutsaliyet atfedilerek hayırla anılırken devletin yanlış uygulamalarının sorumluluğu hep sadrazamlara yüklenmiştir.

Batı Ülkelerinde Başbakanlık Makamı

Batı toplumlarında başbakanlık, İngiliz modelinde “prime minister”, Alman modelinde “şansölye” olarak vasıflandırılan kişilerle modern dönemde kurumsallaşmıştır. İngiliz sistemi, kraliyetin zayıfladığı bir dönemde Winston Churchill gibi etkili bir başbakanı çıkarmıştır. I. Dünya Savaşı'nın bakanı, II. Dünya Savaşı'nın başbakanı Churchill, her iki savaştan da başarıyla çıkmasına rağmen, Britanya İmparatorluğu'nun görkemli günlerini sonlandırıp imparatorluğun rolünü ABD'ye kaptıran şahıs olarak tarihe geçmiştir.

Almanya'da ise güçlü başbakanlık, Prusya İmparatoru I. Wilhelm'in devleti yönetmekte yetersiz kalması üzerine şansölyeliğe atanan Otto von Bismarck ile özdeşleşmiştir. 19. yüzyılda Büyük Almanya'nın doğmasına öncülük eden bu başbakan, kendisinden sonra gelen İngiliz başbakan Churchill ile birlikte modern dünyada başbakanlık makamının saygınlık kazanmasında büyük paya sahiptir.

II. Dünya Savaşı, Hitler ve Mussolini gibi başbakanlıktan şefliğe yükselen politikacıların hırslarının bir neticesi olsa da bu savaşın ardından başbakanlık, -tam başkanlıkla yönetilen ABD ve yarı başkanlıkla yönetilen Fransa haricinde- Batı'daki devlet idaresinde demokrasinin ve dolayısıyla parlamenter sistemin adeta simgesi olmuştur. Savaşın ardından Varşova Paktı'nın dışındaki, kraliyet veya cumhuriyetle yönetilen -Fransa haricindeki- bütün Avrupa ülkelerinde başbakanlar, ülkeyi ulus adına yöneten şahsiyetler olarak siyaset alanında öne çıkmışlardır.

Avrupa tarihinde düalist (ikici) ve monist (tekçi) olmak üzere iki parlamenter sistemden söz edilmektedir. 18. Yüzyıla kadar İngiltere'de uygulanan düalist parlamenter sistemde, devletin tepesindeki kral/kraliçe veya İngiltere dışındakiler için başkanla parlamentonun

içinden çıkan başbakan yakın yetkilere sahiptir. İngiltere’de “taht boş değildir”, Türkiye’de ise 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in “Ben, Çankaya’da bostan korkuluğu değilim” sözlerinde ifadesini bulan bu sistem, tepe makamla başbakanı birbirini dengeleyecek şekilde konumlandırmıştır. “Kral, saltanat sürer ama yönetemez” ifadesiyle özetlenen günümüz Avrupa’sının yaygın sistemi monist (tekçi) sistemde ise, devlet hiyerarşisindeki tepe isim, aktif siyasetin dışındadır. Süleyman Demirel’in Turgut Özal için kullandığı “Çankaya’daki şişman” sözü, hakaret amaçlı olsa da Cumhurbaşkanı’nın sistemde pasif bir konumda bulunması açısından monist sistemi ifade etmektedir. O süreçte monist sistem, Türkiye’de istenmeyen bir cumhurbaşkanına karşı “sistemin kurucu aklı”na çözüm olarak görünmüş; Turgut Özal’ın ölümünden sonra ise bundan vazgeçilmiştir.

Monist Batılı sistemde, başbakan geleneksel İslâm toplumlarındaki vezir-i tefviz görevindedir. Partisine kabul ettirmesi koşuluyla dilediği kişileri hükümetine alır. Bakanlar, formel yapıda onun eşit arkadaşları olarak görünse de informel olarak onun üst düzey memurları konumundadır, bakanlarını istifaya zorlayabilir. Hükümetin temel politikaları kendisi ve ekibi tarafından Meclis denetimine açık olarak belirlenir. Kuvvetler ayrılığı gereğince yasamanın Meclis’te olduğu bu sistemde başbakan, hem partisinin Meclis grubuna hâkim hem de yürütme organı olan hükümetin başı olarak sistemin en güçlü kişisidir. Onun kararları, ancak açık hukuk kuralları ihlal edildiğinde, kuvvetler ayrılığının üçüncü ayağı bağımsız mahkemeler tarafından yürürlük dışı bırakılabilmektedir. Meclis çoğunluğuna sahip olarak çıkardığı yasalar ve -gerekli parlamenter sayısına ulaşırsa- Anayasa’yı değiştirerek mahkemelerin hukuka aykırılık engelini de aşabilmektedir.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Sistem ve Farklı Kesimler Açısından Başbakanlık Kurumu

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Mustafa Kemal, Meclis tarafından Cumhurbaşkanı olarak seçilirken başbakanlık, “başvekil” unvanıyla İsmet İnönü’ye bırakılmıştır. Sistemde “vekil” olarak vasıflandırılan “bakan”ların oluşturduğu kurulun (kabine/hükümet) başında yer alan “başvekil”, her ne kadar milletin vekili olarak görünüyorsa da sistemin yapısı gereği aslında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in başvekil konumunda olmuş, kabineyi onun adına yönetmiştir. Bu dönemde sistem, Fransa’da olduğu gibi bir yarı başkanlık sistemidir. Nitekim 1924 Anayasası’nda cumhurbaşkanına tanınan yetkiler, “parlamenter sistemde” devlet başkanlarına tanınan yetkilere eşdeğerdir.

Mustafa Kemal ve ardından İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlıkları dönemleri boyunca Türkiye'de başbakanlık, bakanlar kurulu ile cumhurbaşkanı arasında aracı bir kurum olarak çalışmıştır. Bu dönemde başbakanlar, kurucu karizmatik lider ve Milli Şef'in gölgesinde kalmışlardır, dolayısıyla onların icraatları kendi adları ile değil, kurucu karizmatik lider ve Milli Şef'in adıyla anılmıştır. Söz konusu dönemler Cumhuriyet tarihine Mustafa Kemal (Atatürk) Dönemi ve İsmet İnönü (Milli Şef) Dönemi olarak geçmiştir. Türkiye'de Batı'daki parlamenter sistemlere uzak olmayan başbakanlık ilk kez 1950'de, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile zuhur etmiştir.

1950'den 27 Mayıs 1960 İhtilâli'ne kadar sistem; İsmet İnönü'nün temsil ettiği kurucu yapı, halkın seçtiği başbakan Adnan Menderes ve kurucu yapı ile Adnan Menderes'in hükümeti arasında köprü görevi gören Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere üç ayak üzerine oturmuştur.

Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir dönemin başbakana atfedilerek "Menderes Dönemi" denen on yıllık süreçte Adnan Menderes'in saygınlığına ve halk tarafından kabul görmesine rağmen devletin kurucu yapısının başbakanlık makamına bakışı değişmemiştir. Kurucu yapı, başbakanı halkın temsilcisi olarak değil, devletin halkın içine gönderdiği yetkili gibi görmüş; başbakandan da kendisini bu konumda görmesini istemiştir. Başbakan, bu konumlandırılmayla yetinmeyip kendisini yönetimin tepesinde yer alan kişi olarak gördüğünde kurucu yapının tepkisiyle karşılaşmış, nihayetinde o yapı tarafından darbeyle azledilip idam edilmiştir.¹

27 Mayıs 1960 darbesiyle devrilen Menderes'ten sonraki dönemde de -darbe süreçleri, İsmet İnönü ve Bülent Ecevit'in başbakanlıkları dışında- başbakanlık makamı, sağ kesimin uhdesinde olmuştur. Ancak darbeden sonra sistemin kurucu yapısı, Anayasa Mahkemesi ve güçlendirilmiş Danıştay üzerinden kendisini sağlama almış; sistemin kurucu aklını paylaşmayan kesimlerin parlamentoda sistemle çelişen adımlar atmasını, idarî yapıda hatta idari yapıya bağımlı özel sektörde üst konumlara çıkmasını engellemiştir. Askeri ve idari bürokrasinin hiyerarşisinde görünen üst memurluklar, Kemalist, sol, milliyetçi sol ya da seküler sağ milliyetçi isimlerle doldurulmuş; İslâmî bir sistem iddiasında bulunanlar bir yana dindar/muhafazakâr sağ isimlerin dahi görünen hiyerarşik yapıda yer edinmesi engellenmiştir.

¹ Menderes, arkasındaki halk desteğinin sürekliliğine inandıkça gücünü arttırmaya yönelmiştir. Bu güç artırma yönelişi, İsmet İnönü'nün liderliğindeki kurucu yapının tepkisini çektikçe ara makamdaki Cumhurbaşkanı Celal Bayar, iki tarafın arasını bulmaya çalışmıştır. Söz konusu ara bulma çabası, başarısızlığa uğradığında kurucu yapı, başbakanı ve aracı konumdaki cumhurbaşkanını darbe ile devirme yoluna başvurmuştur.

Sistemin kurucu yapısının bu bariyerleri karşısında sağ muhafazakâr kesim, ancak siyasi bir gücün yol verebildiği ya da onunla ilgili risk alabildiği isimlerle bürokraside yer edinebilmiştir. Sağ muhafazakâr kesimin bu durumu, sistem içinde başbakanlığın konumuna da denk gelmektedir.

Menderes sonrası siyasi riski, sistemin çatısında kurumsallaşma, askerî bürokrasinin refleksi ve yargının sistemden yana dinamikliği üzerinden -kendi sürerliliği açısından- en aza indiren sistemin kurucu yapısı, başbakanlığı bir tür “ülke belediye başkanlığı” konumuna düşürmüştür. Daha Mustafa Kemal döneminde kendilerine “köşk” niteliğinde bir çalışma ofisi veya konut tahsis edilmeyen, Kızılay’da bir tür “ayakaltında” bırakılan başbakanlar, Milli Güvenlik Kurulları’nda hırpalanan üst düzey yetkili konumda kalmış, üstelik bu durumlarını da halktan gizleme zorunluluğuna tabi tutulmuşlardır. Dış politikada ve ülkenin sosyal yapısına müdahalede yetkisiz başbakanlar, halkın karşısına “lider” vasfıyla çıkmak durumunda bulunmuş; bu hâl kimi zaman onları “Dün dündür” çelişmesine sürüklemiş, “güvenilmez ve gülünç adamlar” olarak göstermiştir. Buna rağmen, sağ muhafazakâr kesim, seçimle iş başına gelen başbakanlara sahip çıkmış, onları kendisinden biri gibi görmüş, onların mitinglerine katılmakta, ofislerinde bulunmakta iştiaklı olmuştur. Zira başbakanların seçimle işbaşına gelmesi, sağ muhafazakâr kesime, devlet kurumlarında yer edinebilmenin ve devlet imkânlarından yararlanmanın tek yolu olarak görünmüştür.

Sağ muhafazakâr kesimin başbakanlara sahip çıkan tutumuna karşı, sistemin kurucu yapısı içinde yer edinen, devlet hiyerarşisi içinde yer alan veya hiyerarşiye muhalif görünen Kemalist, sol ve milliyetçi sol kesim, kimi zaman sisteme muhalefet iddiasıyla, başbakanlara karşı konumlanmıştır. Bu kesim, başbakanların sistem tarafından kontrol edilemeyecek kadar toplum nezdinde saygınlık kazanmasını engellemek için hâkim bulunduğu sinema, tiyatro, müzik ve medya sektöründen yararlanmış; başbakanlar, Türkiye’de günlük mizahın en kolay bulunur ve en çok gülünür malzemesi olmuştur.

Turgut Özal ile ilk kez cumhurbaşkanlığı makamında kendisine yakın bir ismi bulan sağ muhafazakâr kesim, Mesut Yılmaz ve 12 Eylül öncesinden farklı bir başbakanlık profili ortaya koyan, halkın temsilcisi “Baba” konumundaki imajından sistemin “Baba”sı imajına geçen Süleyman Demirel’in başbakanlığıyla kendisini yüz yüze bulmuştur. Onun ardından gelen Tansu Çiller de yaşam tarzı ile sağ muhafazakâr kesime uzak kalmıştır.

Süleyman Demirel'in 12 Eylül öncesinde gerçek kişiliğini sakladığına inanarak teselli bulma yoluna giden sağ muhafazakâr kesim, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın gündeme getirdiği "başkanlık" düşüncesine yakın durmuştur. Turgut Özal'ın liberal kesim ve bu kesimin ilişkili olduğu ABD'ye yakın durarak getirmek istediği değişim, Fransa'nın sistem deneyimine atf yapılarak "İkinci Cumhuriyet girişimi" olarak nitelenirken sistemin kurucu yapısı tarafından mahkûm edilmiş, Turgut Özal, Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanlığı makamında iken sistem dışına itilmiştir.

Sistem, 1990'lı yıllarda Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığını Süleyman Demirel'in başbakanlığı ile çevreleyip önce aynı ismin, ardından Ahmet Necdet Sezer'in cumhurbaşkanlığı ile kendi açısından telafi yoluna giderken muhafazakâr kesim, umudunu yeniden başbakanlık makamına bağlamıştır.

Abdullah Gül'ün 2007'de sistemin kurucu yapısıyla yaşanan 367 krizinin ardından Cumhurbaşkanı seçilmesiyle sağ muhafazakâr kesim, ilk kez Başbakanlık ile birlikte Cumhurbaşkanlığı makamına da sahip olmuştur. Sağ muhafazakâr kesim, genellikle bunu ulaşacağı son nokta olarak görmekte ve bunun değişmesinden yana görünmemektedir. Sağ muhafazakâr kesimin mevcut sistemin değiştirilmesine verdiği destek, değişimin kendisine değil, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderliğine destek olarak değerlendirilmelidir.

Cumhurbaşkanlığının da sağ muhafazakâr kesime geçmesiyle askeri ve idari bürokrasinin görünen hiyerarşisindeki yerlerini yitirmekle yüz yüze bulunan Kemalist, sol ve milliyetçi sol çevrelerle birlikte bir kesim seküler sağ milliyetçi de, parlamenter sistem ve başbakanlık makamını devlette söz ve yer sahibi olmanın güvencesi olarak görmektedir. Başbakanlığı elde etme umudu zayıf olsa da bu çevreler, güçlü bir parlamenter sistemle denetlenebilen bir başbakanlığı, denetim yetkisi zayıflatılmış bir parlamenter sistemle sürdürülen "cumhurbaşkanlığı sistemi"ne tercih etmektedir. Ancak Kemalist, sol ve milliyetçi sol kesim ile seküler sağ milliyetçi kesimin başbakanlığın sistem dışında bırakılmasına karşı çıkmalarının farklı gerekçeleri de bulunmaktadır. Birinci kesim, dogmatik bir Kemalizm ve Batıcılık anlayışı içinde Batı'ya benzer kalma ve Mustafa Kemal'in döneminde var olan bir makamı koruma gibi bir gerekçeyi de öne sürmektedir. İkinci kesim ise başbakanlığı devletin yanlış uygulamalarının sorumluluğunu yüklenen bir "ara makam" olarak Cumhurbaşkanının şahsında devletin kutsaliyetinin korunmasında önemli bir makam olarak görmektedir. Bu kesim, başbakanlığın izalesi durumunda devletin yanlış uygulamalarının sorumluluğunun

Cumhurbaşkanının şahsında doğrudan devlete yükleneceğini, bunun da saygınlığına zarar vererek devleti yıpratacağını hatta sürerliliği tehlikeye düşüreceğini düşünmektedir.

Türkiye'nin neredeyse her kesimine yayılan bu itiraza rağmen Cumhurbaşkanı Erdoğan, başbakanlığın sistemin dışında bırakılmasında ısrarcı olmuş; 15 Temmuz darbe girişiminden sonra MHP lideri Devlet Bahçeli'yi de bu hususta ikna etmiştir.

Cumhurbaşkanının başbakanlık makamının sistem dışında bırakılmasındaki ısrarını, “şahsî konumunu koruma” ile açıklamaya çalışmak çekici gelse de; devletin ana hiyerarşisinin değişimden yana bir tutum içinde olma ihtimali göz önünde bulundurulduğunda yanıltıcıdır. Konu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın karizmatik liderliğinin sair karizmatik liderler döneminde olduğu gibi başbakanlık makamının işlevsizleşmesiyle de tek başına açıklanabilir olmaktan uzaktır.

Türkiye'de sistemin kurucu yapısı, 1950'den bu yana başbakanların gereğinden çok -esasen parlamenter sistemin gereği olan- yetkilerle donatılmış olduğunu düşünmektedir. Buna karşı başbakanlar da, cumhurbaşkanlarının yetkilerinin genişliğinden şikâyet etmektedir. Turgut Özal döneminde sistemin kurucu yapısı; Ahmet Necdet Sezer döneminde ise sağ muhafazakâr kesim cumhurbaşkanlarının yetkilerini sınırlandırmayı düşünmüştür. O süreçte böyle bir sınırlandırma, Fransa örneği dışında monist (tekçi) parlamenter sisteme dayalı Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin standartlarına da uygun bulunmaktaydı. Bugün ise Türkiye, o günlerde olduğu kadar AB standartlarının idealliğine inanmamaktadır.

Türkiye'de parlamenter sistem, başbakanlara yönelik bütün baskılara rağmen genellikle düalist bir tarzda işlemiştir. Cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık makamı, görünürde hep birbirini dengelemiş veya günün koşulları içerisinde durdurmuştur. Ancak yönünü Avrupa'dan kendi coğrafyasına çevirme işaretleri veren Türkiye, Avrupa'da görülen başbakanlıktan yana monist yapı ya da geçmişte kalmış düalist yapı yerine başkanlık sistemine yönelmiştir. Zira Cumhurbaşkanı, 2007'de Anayasa'da yapılan değişiklik ve 2014'teki ilk uygulamayla halk tarafından seçildikten sonra bu düalist yapının daha da keskinleştiği, Cumhurbaşkanı ile Başbakanın farklı partilerden olması durumunda bu yapının devleti işlemez duruma getireceği kanaati güç kazanmıştır.

Sistemdeki değişim sonrası, muhalif yaklaşımların tamamen görmezlikten gelineceği ve böylelikle yapılan yanlışların ancak tahribattan sonra anlaşılabilmesine dair görüşler de bulunmaktadır. Bununla birlikte parlamenter sistem ve modern dönemde onun simgesi hâline

gelen başbakanlık, esasen toplumun farklı kesimlerinin yönetimde söz sahibi olması açısından olumlu değerlendirilmektedir. Zira parlamenter sistem ve başbakanlık modeli, devlet yönetiminde kurucu yapının yanı sıra farklı kesimleri de sisteme entegre ederek devlet idaresinin paylaşılmasını, dolayısıyla geniş kesimler tarafından sahiplenilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle sistemde gerçekleştirilecek değişimin neticesinde, toplumun farklı kesimlerinin temsiliyeti açısından sorun oluşacağına dair bazı endişeler bulunmaktadır. Bu endişeler, cumhurbaşkanı yardımcılarının farklı kesimlerden seçilmesi ve Meclis'te temsil edilen veya edilmeyen kesimlerin kabinede gözetilmesiyle giderilebileceği ifade edilmektedir.

Türkiye'deki mevcut etkin yapı, dünyanın mevcut hızlı koşulları altında, hantallaştırıcı bir bürokrasi, engelleyici bir denetime yol açtığı öne sürülen ve başbakanlık simgesi ile özdeşleşen bir parlamenter sistemle önüne çıkan sorunları aşamayacağı kanaatindedir. Coğrafya olarak ait olduğu dünya kesitinin bölgesel güçlerinde olduğu gibi, sorunlarla daha hızlı mücadele edebilen ve daha az denetlenme garantisiyle özgüveni daha yüksek olan bir sistem oluşturmayı içinde bulunduğu sürece uygun bulmaktadır. Öte yandan, Batı'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra aslî sisteme dönüşen monist parlamenter sistem, yüzölçümleri sınırlı ulus devlet yönetimleri için ideal bulunmakta ancak büyümeyi veya bölgesel güç konumuna çıkarak dünya siyasetinde bağımsız ve etkin bir yer edinmeyi hedefleyen yönetimler için kısıtlayıcı bulunmaktadır. Söz konusu kanaatin oluşmasında, liberal demokrasinin küresel ölçekte ivme kaybederek yerini daha "otoriter ve merkezîyetçi" eğilimlere bıraktığı güncel siyasi gelişmelerin de katkısı bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki mevcut etkin yapı, -parlamenter sistemin dış etkilere daha açık olduğunu düşünerek- yürütme erkinde yapılmaya çalışılan değişimlerin, Türkiye'nin Batı'dan bağımsızlaşma çabalarını doğrudan etkileyeceğini düşünmektedir.

Türkiye, mevcut parlamenter sistemi 1923'ten bu yana sürdürülen ulus devlet anlayışı ile birlikte sorgulamaktadır. MHP'nin değişime ortak olmasından sonra "kurucu ulus" unsurunun sorgulanmasını kapsama ihtimali bulunmayan bu sorgulama, kurucu ulus unsuru etrafında uzamda (mekânda) bir genişlemeyi şu an için gizleme yoluna gitse de, etkisel bir büyümeyi açıkça hedeflemektedir. Sistemler, nihayetinde insan unsuru ile işleseler de bu olası değişimin insan unsurundan bağımsız olarak da toplumun farklı kesimlerine olumlu ya da olumsuz yansımaları olacaktır. Taslak, halk oylamasına sunulduğunda değişim talebinin toplum tarafından kolay anlaşılabilir şahsî konuyla ilişkilendirilmesi kadar olmasa da bu olumlu ve olumsuz yansımalar da gündeme gelecektir.